

Растко Јовић

ДИНАМИКА ХРИШЋАНСКОГ ИДЕНТИТЕТА

Универзитет у Београду
Православни богословски факултет
ИНСТИТУТ ЗА ТЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА

Растко Јовић

Динамика хришћанског идентитета

ПБФ

Београд 2018

Садржај

Увод	7
ДИНАМИКА НЕПРАВДЕ	13
Увод: Очекивана улога	14
Љубав као контекст	18
Очекивања од Цркве	21
Јерусалимски храм као историја друштвених збивања	22
Смисао и значај Храма	25
Динамика Храма: свештенство и економија	27
Рим и власт	29
Стари завет: пророштво „очишћења“ Храма	31
Стари завет: пророштво Опросне године	35
Христово <i>насиље</i> као ослобођење	41
Динамика неправде	44
Слобода од јарма	47
Живот „не само од хљеба“	49
Резиме	51
ДИНАМИКА ИДЕНТИТЕТА	55
Увод: Идентитет и деловање	55
Идентитет верника: крштење „објекта“	57
Нови идентитет: еклисијална ипостас	62
Слобода као изазов биолошкој ипостаси	66
Транскултурални идентитет хришћанства	73
Слобода као изазов црквеног идентитета	82
Идентитет Цркве	87
Есхатологија као јавно деловање Цркве	91
Резиме	96
ДИНАМИКА ПРАВЕДНИХ ОДНОСА	99
Увод: Сиромаштво и традиција	99
Спасење личности од дуга	108

Идентитет и економска неправда	111
Канонски фрагменти правде: зеленаштво	113
Канонски фрагменти правде: симонија	125
Идентитет правде и фрагменти западне традиције	133
Критика промашаја	136
Пророчки глас	139
Резиме	143
Е П И Л О Г	147
Библиографија	157

УВОД

Водећи истраживачи социјално-религијских процеса говоре о присутној тенденцији да у савременом свету религије наново заузму своје друштвене позиције. У покушају да се дефинише карактер ове прерасподеле друштвеног утицаја и значаја религије, сусрећемо се са одређењима „ревитализација религије“, „верска обнова“, „десекуларизација“, „религиозни бум“ и „религиозна ренесанса“. Разнолика термилошка одређења потврђују суштину ове промене, али и потенцијал саме религије за самообновом, признајући јој виталност и у свету где се увелико све темељно преиспитује. За поједине ауторе, не секуларно него пост-секуларно друштво постало је синоним за разумевање садашњости. Међутим, колико је могуће говорити о некаквој ревитализацији религије, много је сигурније заправо указати на сам феномен усложњавања религиозности појединаца и друштва у целини. Да ли људи, који су сада више него икад пре постављени пред искушење што бржег прилагођавања, у потрази за новим обликом испољавања религиозности не одустају од Бога? Рекли бисмо да је одговор позитиван, иако се ревитализација не види и не осећа на институционалном нивоу. Усложњена религиозност појединаца своје место тражи изван институција, без припадања *Цркви*.

Јавни простор је данас арена у којој са-присуствују и са-постоје у исто време различити религијски и секуларни погледи на свет надмећући се за своју интерпретацију стварности. Улога теологије и њен однос према друштву задобио је неколико препознатљивих момената или модалитета. Издвојићемо оне који су можда најочљивији и који су послужили као инспирација за ову монографију. Први се огледа у непријатељском

погледу према друштву, погледу који противставља Цркву свим савременим токовима друштвене стварности. Антагонистички поглед признаје своју стрепњу и обесхрабреност у погледу разговора који теологија може да води са светом. Овакав став означава свесно повлачење и негирање стваралаштва међу верницима које би им омогућило успостављање дијалога између два света. Вера се повлачи у простор приватне побожности и бриге за индивидуално спасење, док се Божје активно присуство у садашњици неизоставно одбија. Отупљује се оштрица екуменске поруке хришћанства сводећи и свест црквене заједнице на ниво секташког и ограниченог. Динамика такве заједнице одбија креативност својих чланова ограничавајући и њихово постојање на онај један таленат, који је у овој визији изгледа неопходно закопати у земљу. Појединац се жртвује у име велике идеје Истине која очигледно није компатибилна са људском слободом, а ни спасењском поруком Јеванђеља.

Други модалитет односа Цркве и друштва обликује се кроз већ поменути захтев савремености за непрестаним прилагођавањем. Акомодација слика Цркву која је увек у сагласности са већинским ставовима у друштву, или барем са ставовима друштвених елита. Не заборавимо овде да прилагођавање једним својим делом представља и одустајање од потпуне креативне остварености. У том смислу, усклађивање са већинским ставовима друштва може носити опасност једног конзервативног теолошког дискурса, док је прилагођавање ставовима елита могуће кроз либералнији богословски дискурс. Адаптација и једном и другом уочљиво указује на непостојање јасних теолошких критеријума у процењивању ситуације. Уместо тога, једини критеријум јесте потреба да се Црква омасови и задобије ширу подршку. Овако доживљавана, Она развија своју посебну динамику међу верницима – који се огледа у потреби за теолошким и временским дисконтинуитетом у покушају да се сустигне модерно доба. Приближавање модерном компензује се жртвовањем пророчког гласа и јасних одређења еклесијалног идентитета.

Средњи пут би представљао тензију која мора постојати у односима Црква-друштво, а која произилази из есхатолошке визије. Ова визија не дозвољава Цркви да се икада у потпуности идентификује са историјом, или пак да санкционише и легитимизује неправедну друштвену збиљу. Кроз ову монографију смо покушали да укажемо на значајне одреднице хришћанства, које пружају и нуде критеријуме којима смо позвани да раздијемо стереотипе којима је православље постало обременено у последње време. У томе нам неће помоћи богословље које правда сваки пропуст у историјском битисању Цркве, не налазећи при томе снаге да, макар на тренутак, стави под лупу критике оно што није добро и што је могуће мењати. Ништа мање успешан није ни приговор због приговора, који не налази снагу да афирмативно покрене и надахне црквену стварност. Није нам циљ да, заузимајући радикалне позиције једне или друге стране, подржимо стереотипе који својом снагом укидају могућност да богатство православља буде откривено и видљиво присутно. Уколико су неке особине заиста на изузетан начин красиле православље и одредиле његов идентитет у датим историјским периодима, то никако не значи да оно није и данас, загледано у себе, спремно да развија нове одлике, оживљавајући и садашње доба онако како је оживљавало прошлост.

Милитантни секуларизам са друге стране, не само што гура Цркву у приватну сферу него Њену појаву у јавности презентује кроз негативне медијске извештаје, понајвише из угла скандала. Критичка природа јавног простора непрестано ће изазивати жељу Цркве да се укључи у дијалог, што ће неминуовно имати за последицу развијање Њене осетљивости према медијској слици која се о Њој ствара. Истовремено, различити интереси разноврсних друштвених група фрагментирају стварност и савремену свесност. Исцепкани свет, повремено трибалистички затворен у своје отуђене интересе, истовремено је и призвани свет – свет призван на поруку Јеванђеља. Проповед спасења у плуралистичком свету је изазов којим Цр-

ква мери своју аутентичност пред Јеванђељем. Сада се само чини да је питање много сложеније у контексту друштвених промена којима смо сведоци: Како и даље сведочити хришћанску веру свету који је у својој суштини хетероген, а постојање било какве објективне истине се одбацује по себи?

Очигледно је да Црква мора наћи снагу за своје друштвено деловање вођена сасвим другим мерилима од оних која у себи подразумевају фанатично одбацивање света или пак његово некритичко прихватање. Уколико је раније постојао идеал системски јаке и субординисане Цркве, која својом јерархијом сведочи силу и помпу, данас то сигурно није најсрећнији момент за иступање на друштвену позорницу. Доскора су велики храмови сведочили моћ религијских заједница, док су они данас предмет оштрих критика, баш као и други скупозени симболи моћи. Оно што је некад било пожељно на нивоу изградње и признавања ауторитета, данас је урушавање тог истог ауторитета. Разумевање ове парадигме открива нам да будућност Православља неће бити у православизму, тј. идеологији која се своди на законе и обичаје који ће бити аплицирани на велике масе верника. Црква која на јасан начин артикулише вредности и рационализује их кроз аргументе јесте Она која има истинску моћ да ојача самосвест сваког верујућег члана, али и да привуче оне који су јој наклоњени. У Њеној успешној или мање успешној интерпретацији стварности открићемо могућу прилагодљивост и релевантност хришћанства за друштво.

У првом поглављу посветили смо се сагледавању и трагирању општељудских вредности кроз саму делатност Исуса Христа описану у Јеванђељима. Показали смо потребу да на слеђе буде вредновано у складу са другачијом визијом потреба Цркве у савременом друштву. Визији Цркве која освешћује своје чланове и промишља о њиховој улози. Свето Писмо се кроз одуховљено читање лишава својих интерпретативних могућности, а сами догађаји описани у Јеванђељима остају само позорница духовне борбе, која не задире у наше судбине и животне драме. Одуховљено ишчитавање Јеванђеља редукује

његову поруку само на појединца и његово лично узрастање, остављајући недовршеним сваки други увид који би имао за циљ да покаже снажнији друштвени преврат којим хришћанство позива своје читаоце, као актере непрестане борбе. Надам се да нас прво поглавље успешно приближава ка једном бољем разумевању Јеванђеља у многоструким димензијама.

У другом делу, кроз сагледавање личног и колективног, наглашава се слобода појединца и значај те слободе за истински идентитет Цркве. Испушење да се Црква представља као моћна и јака науштрб личне самосвести верујућих у коначној рачуници и није снага, него немоћ. Питање личне слободе у институционалној стварности еклисијалног постојања додатно открива проблеме структуралних идентитета и потребу њиховог преосмишљавања у идентитет односа. Небрига за идентитетска питања у оквиру црквене заједнице говори о недовољној пажњи коју је неопходно посветити изазову одговорне људске слободе. У том смислу, осетљивост је неопходна да се покаже у сваком сегменту црквеног система.

Завршним делом рада пратимо инкорпорирање јеванђељских вредности у Цркву кроз њену праксу и дајемо фрагментарни приказ канонске традиције. Идеје слободе људске личности, друштвене и онтолошке, откривене у догађају Христовог васкрсења, биле су узор у изградњи идеала боље црквене заједнице са непрестаном одговорношћу и за шири друштвени контекст. Љубав се истовремено показала не само као лепа хришћанска идеја, која инспирише духовни живот верника, него пре свега, као активна брига и залагање у одбрани вредности људске личности. Црква је утирала пут којим је надахњивала друге, иконизујући на практичан начин вредности Царства Божијег у историјској равни живота. Покушали смо да изнесемо како партикуларне тако и универзалне идеје којима се Црква водила у својим настојањима да сачува свој пророчки глас.

Указивањем на вредности слободе, правде и љубави у теолошком говору православног хришћанства, настојали смо да пружимо нови контекст разумевању богословља. Као једно од

централних места поставили смо питање идентитета верника, њихове самосвести и слободе која изграђује одговорне црквене структуре. Универзалност богословља, његова општа применљивост у стварима слободе личности и њене одговорности, квалитет је који нам може помоћи у нашим партикуларним изазовима са којима се суочава Црква у свом историјском постојању. Овакво третирање сопствених криза, чији би носиоци биле млађе генерације, одрасле у новом духу, омогућило би обнову богословске визије. Храброст у сагледавању сопствених грешака указала би на бригу и осетљивост коју показујемо у стварању слике о Цркви у јавном простору, али и на Њену аутентичну снагу која не почива више на принципима моћи, него компетенцији, љубави и гласу који се даје слабима и немоћнима.